

Violetta Gul-Rechlewicz

Radykalizm oraz ekstremizm wobec kwestii radykalizacji młodych muzułmanów w Holandii

Abstrakt

Radykalizm oraz ekstremizm, to pojęcia, które w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państwa pozostają ze sobą w ścisłym związku. Przywoływane są zarówno w obszarze polityk krajowych, jak i lokalnych. Wydaje się konieczne odniesienie się do sfery definicyjnej wymienionych pojęć, które nierzadko są nadużywane oraz swobodnie interpretowane. Mimo że w większości państw nie ma prawnej definicji radykalizmu i/lub ekstremizmu, istnieje za to wiele programów rządowych odnoszących się do przeciwdziałania tym zjawiskom, ponieważ obydwa powiązane są z określoną formą przemocy, tj. z terroryzmem. Wyniki analiz terminologicznych i pojęciowych definicji ekstremizmu i radykalizmu wskazują na konsekwentne poszukiwania przez badaczy wspólnego mianownika interpretacyjnego, który pozwoliłby na skonkretyzowanie wyżej wymienionych zjawisk w ujęciu szeroko rozumianych nauk społecznych (w tym nauk o bezpieczeństwie).

Artykuł ma na celu wskazanie braku transparentności w zakresie definicji zjawisk/procesów w obszarze konceptualizacji zagadnień związanych z radykalizmem i ekstremizmem oraz próbę ich uporządkowania. Kontekstem rozważań są wydarzenia związane z radykalizacją grupy młodych muzułmanów z Delft (Holandia), której członkowie przechodząc proces radykalizacji zostali zwerbowani do Syrii.

Słowa kluczowe: radykalizm, ekstremizm, terroryzm, muzułmanie, Niderlandy, Delft, Syria

Wstęp

Przez minione dziesięciolecia naukowcy wypracowali wiele definicji odnośnie do radykalizmu oraz ekstremizmu, wśród których nadal brakuje powszechnie akceptowanej definicji prawnej¹. Znaczenie obydwu pojęć ewoluowało w niejednolity sposób, w zależności od zmian społecznych i politycznych, które miały miejsce w różnych miejscach na świecie, odzwierciedlając tym samym konstelacje władzy politycznej w różnych cywilizacjach oraz epokach. Porównanie wydarzeń mających miejsce w Europie Zachodniej pokazuje te zależności, wskazując na związek władzy politycznej z historią społeczną. Historycznie bowiem radykalizm jest przede wszystkim związany z XIX-wiecznym ruchem na rzecz praw obywatelskich, podczas gdy ekstremizm jest bardziej nowoczesną koncepcją, która rozwinęła się dopiero w XX w. w kontekście zjawiska totalitaryzmu². W Niemczech np. radykalizm jako termin funkcjonuje co najmniej od XVIII w., zaś ekstremizm ma bardziej współczesne konotacje. Pojawił się bowiem w 1942 r. w słowniku „Duden” (niem. „extremismus”)³, a w 1974 r. został użyty przez niemiecki wywiad wewnętrzny (Verfassungsschutz)⁴. Pod koniec lat 70. XX w. po raz pierwszy terminem „ekstremizm” posłużył się naukowiec, politolog i historyk Manfred Funke⁵. Za jego przykładem w latach 80. XX w. poszli inni niemieccy badacze. Dla większości operujących tym terminem oznaczał on fundamentalną sprzeczność wobec podstawowych wartości zawartych w Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec. W praktyce miało to odniesienie (np. w latach 50. XX w.) do wyroków Federalnego Trybunału Konstytucyjnego Niemiec, a konkretnie do orzeczeń przeciwko Sozialistische Reichspartei Deutschlands, spadkobiercy narodowych socjalistów. Niemiecka debata polityczna z „ekstremizmem” w tle, mocno zdominowała po II wojnie światowej debatę społeczno-polityczną i w pewnym sensie opóźniła bardziej neutralną konceptualizację tego terminu w naukach społecznych w Niemczech. Współcześnie ekstremizm jest definiowany w tym kraju rozdzielnie w odniesieniu do radykalizmu, jako *wszelkie działania skierowane przeciwko podstawowym wolnościom systemu demokratycznego*⁶. Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (Bundesamt für Verfassungsschutz) wyraźnie wskazuje, że jego celem nie jest *zwalczanie organizacji i partii radykalnych, a ekstremistycznych, które dopuszczają aktywną walkę z demokratycznymi*

¹ A. Bötticher, *Radicalism and Extremism – Conceptualisation and Differentiation of two Controversial Terms in the German Debate*, Leiden 2017, s. 340.

² *Ibidem*.

³ *Extremismus*, <https://www.duden.de/rechtschreibung/Extremismus> (12 IX 2022).

⁴ *Verfassungsschutzbericht 1974*, Bonn 1975.

⁵ *Extremismus im demokratischen Rechtsstaat – Ausgewählte Texte und Materialien zur aktuellen Diskussion*, red. M. Funke, Bonn 1978.

⁶ R. Stöss, *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*, Berlin 2000, s. 13.

instytucjami państwa niemieckiego. Według BfW radykalne organizacje i partie znajdują się poza obszarem jego zainteresowania, dopóki respektują podstawowe zasady i wolności demokratycznego ładu RFN⁷.

W świecie anglosaskim dyskusja na temat ekstremizmu sięga I wojny światowej⁸. Jednak sam termin został użyty dużo wcześniej, bo w 1546 r., przez biskupa Stephena Gardinera, który swoich wrogów określał mianem ekstremistów⁹. Znanne jest również inne źródło pochodzenia tego pojęcia, wskazywane przez Josepha Worcestera, tj. słownik Williama Safire'a z 1846 r.¹⁰. Pomimo braku jednoznaczności, co do genezy terminu ekstremizm, w krajach anglosaskich przyjmuje się powszechnie, że do jego spopularyzowania przyczynił się amerykański senator Daniel Webster. Webster posłużył się nim w 1850 r. do opisanego brutalnego zachowania uczestników debaty dotyczącej kwestii (anty-)niewolnictwa, która miała miejsce podczas amerykańskiej wojny domowej¹¹. Można przyjąć, że odrodzenie terminu „ekstremizm” nastąpiło mniej więcej sto lat później. Zastosowali go podczas prowadzonych wówczas debat, m.in. John L. Carpenter, Edgar Metzler, Walter B. Mead, Seymour M. Lipset oraz Earl Raab¹². W latach 60. XX w. termin doczekał się opracowania empirycznego, które miało na celu jego lepszą konceptualizację. O przełomie jednak można mówić dopiero w latach 90. XX w., kiedy Manus Midlarsky stworzył przełomowe ramy teoretyczne oparte na podstawach ideologii, narracji oraz myślenia grupowego (ang. group-think). Midlarsky starał się wyjaśnić, dlaczego i w jaki sposób jednostki i grupy ludzi stają się brutalne oraz jakie czynniki prowadzą do przemocy politycznej¹³.

Jak wskazano uprzednio, radykalizm jest terminem starszym niż ekstremizm. Na przestrzeni ponad dwustu lat ulegał zmianom znaczeniowym. Pierwotnie używany był w medycynie, następnie (pod koniec 1790 r.) do opisu postawy politycznej. Koncepcja ta rozprzestrzeniła się od czasu Chwalebnej Rewolucji w Anglii (Glorious Revolution, 1688 r.), poprzez Oświecenie w XVIII-wiecznej Francji, docierając do Niemiec w XIX w. Pod względem treści stała się wyznacznikiem

⁷ Glossar, *Was ist der Unterschied zwischen radikal und extremistisch?*, http://www.verfassungsschutz.de/de/Glossar_FAQ/FAQ/ (12 IX 2022).

⁸ R.G. Pradhan, *Extremism in India*, „The New Statesman” 1914, vol. II, no. 46.

⁹ W. Safire, *What's an Extremist?*, „The New York Times”, 14 I 1996, <http://www.nytimes.com/1996/01/14/magazine/on-language-whats-an-extremist.html> (12 IX 2022).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² J.L. Carpenter, *Extremism U.S.A. The Facts behind Americas Radical Political Movements*, Phoenix 1964; E. Metzler, *Let's Talk about Extremism*, Scottsdale 1968; W.B. Mead, *Extremism and Cognition. Styles of Irresponsibility in American Society*, Dubuque 1971; S.M. Lipset, E. Raab, *The Politics of Unreason. Right Wing Extremism in America 1790-1970*, New York 1970.

¹³ M. Midlarsky, *Origins of Political Extremism – Mass Violence in the Twentieth Century and Beyond*, Cambridge 2011.

oświeconych, od liberalnych do lewicowych zasad politycznych, sprzeciwiających się reakcyjnemu establishmentowi politycznemu. Radykalizm stał się doktryną polityczną inspirującą ruchy republikańskie i narodowe, oddane indywidualnej i zbiorowej wolności i emancypacji, skierowane przeciwko monarchicznemu i arystokratycznemu status quo po 1815 r. W tym czasie radykalizm był w większości antyklerykalny, antymonarchistyczny i zdecydowanie prodemokratyczny. Niektóre z jego żądań (jak prawo wyborcze kobiet) stały się głównymi ideami i zostały zrealizowane w większej części świata w XX w. Przeciwnicy polityczni często starali się przedstawiać radykalizm jako siłę rewolucyjną, głównie lewicową, a ostatnio religijną, siłę wywrotową. Historycznie jednak, zwłaszcza jeżeli to dotyczy partii politycznych realizujących swoje założenia, radykalizm jest ściśle powiązany z postępowym reformizmem, niż z utopijnym ekstremizmem, którego gloryfikację masowej przemocy radykałowie generalnie odrzucali.

Radykalizm oraz ekstremizm jako terminy nieostre i niejednoznacznie definiowane

Ekstremizm jest powszechnie uważany w nauce za zbiorowe określenie ruchów, które dążą do ujednoczenia społeczeństwa w myśl dogmatycznych zasad, zgodnie z którymi wszelką opozycję należy stłumić, a mniejszości podporządkować¹⁴. Dotyczy to grup i osób, które chcą osiągnąć swoje cele w sposób odbiegający od obowiązujących standardów, tj. niezgodny z zasadami i sposobami liberalnej demokracji, i/lub gdy te cele same w sobie są sprzeczne z zasadami liberalno-demokratycznego państwa konstytucyjnego. Cechy, które występują konkretnie i wyłącznie w grupach ekstremistycznych, to – według Rika Coolseeta i Davida Lowe’a – odrzucenie porządku prawnego oraz preferencja lub legitymizacja użycia ukrytej przemocy¹⁵. To również formy tworzenia znaczeń o świecie, w których są kluczowe relacje i które często skierowane są do mniejszości religijnych, etnicznych oraz seksualnych¹⁶. Te zaś są określane jako „grupa obca”¹⁷.

¹⁴ C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, New York 2007; A.P. Schmid, *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, ICCT Research Paper 2013, vol. 1, no. 97, s. 22.

¹⁵ A.P. Schmid, *Violent and Non-Violent Extremism: Two Sides of the Same Coin?* Retrieved from *The Hague*, 2014, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Violent-Non-Violent-Extremism-May-2014.pdf> (12 IX 2022); S. Olsson, „True, Masculine Men Are Not Like Women!?: Salafism between Extremism and Democracy, „Religions” 2020, vol. 3, no. 11, s. 118.

¹⁶ R. Coolsaet, *What drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case*, Egmont Paper No. 75, March 2015; D. Lowe, *Prevent Strategies. The Problems Associated in Defining Extremism: The Case of the United Kingdom*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2017, vol. 11, no. 40, s. 917-933.

¹⁷ J.M. Berger, *Extremism*, Cambridge 2018.

W wielu badaniach naukowych podkreślana jest obecność skrajnych lub ekstremistycznych ideologii w celu zdefiniowania, czym jest ekstremizm, a w niektórych przypadkach także w celu wyjaśnienia, dlaczego ludzie angażują się w ukrytą przemoc polityczną, mimo że związek przyczynowy między nimi jest trudny do ustalenia empirycznie. Od ekstremistycznych działań politycznych należy odróżnić przy tym polaryzację ideologiczną i idee ekstremistyczne, bowiem ta pierwsza nie jest wystarczającym ani koniecznym warunkiem dla istnienia tych drugich. Związek ich może być również odwrotny¹⁸. We współczesnym kontekście europejskim osoby i ruchy o nieliberalnych ideach i działaniach są często określane i postrzegane jako ekstremistyczne. Przy czym postawy ekstremistyczne warto odzielić od postaw radykalnych, bowiem te drugie odnoszą się do działań w ramach demokratycznych, gdy te pierwsze tego nie robią, a nawet się temu sprzeciwiają¹⁹.

Ekstremizm według Astrid Bötticher sprowadza się do definicji tzw. konsensusu²⁰, wyprowadzonej na podstawie dwóch odrębnych metodologii analitycznych opracowanych przez Reinharta Kosellecka (metoda analizy terminologicznej)²¹ i Giovanniego Sartoriego (metoda analizy koncepcyjnej)²², która wskazuje m.in., że:

Ekstremizm charakteryzuje stanowisko ideologiczne zajmowane przez te ruchy anty-establishmentowe, które rozumieją politykę jako walkę o supremację, a nie pokojową rywalizację między partiami o różnych interesach, poszukującymi powszechnego poparcia dla rozwoju dobra wspólnego. (...) Dzieli współobywateli i obcokrajowców na przyjaciół i wrogów, w których nie ma miejsca na różnorodność opinii i alternatywne style życia. Ekstremizm jest, ze względu na swój dogmatyzm, nietolerancyjny i niechętny do kompromisów. Ekstremiści, postrzegając politykę jako grę „zero-jedynkową”, mają tendencję – jeśli pozwalają na to okoliczności – do angażowania się w agresywną walkę, w tym akty przestępcze i masową przemoc w swojej fanatycznej woli zdobycia i utrzymania władzy politycznej. Tam, gdzie ekstremiści zdobywają władzę państwową, występuje tendencja do niszczenia różnorodności społecznej i dążenia do wszechstronnej homogenizacji społeczeństwa, opartej na ideologii często związanej z wiarą o cechach apokaliptycznych. (...) Ekstremiści gloryfikują przemoc jako mechanizm rozwiązywania konfliktów i sprzeciwiają się państwu konstytucyjnemu, demokracji opartej na większości, rządowi prawa i prawom człowieka dla wszystkich²³.

¹⁸ R. McNeil-Wilson i in., *Polarisation, Violent Extremism and Resilience in Europe today*, Glasgow 2019.

¹⁹ M. Vlieg, M. de Koning, *Beleidsinstrumenten en Extremistische Wereldbeelden*, Een verkenkend rapport, Nijmegen 2020, s. 36.

²⁰ A. Bötticher, *Radicalism...*, s. 340.

²¹ *Ibidem*, s. 62-109.

²² *Ibidem*, s. 118-168.

²³ A. Bötticher, *Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism*, „Perspectives on Terrorism” 2017, vol. 11, no. 4, s. 74.

Astrid Bötticher, na podstawie ustaleń wynikających z zastosowania dwóch metodologii (Kosellecka i Sartoriego), proponuje swoją definicję radykalizmu, która w sposób klarowny – jak się wydaje – opisuje tę koncepcję:

Radykalizm odnosi się do doktryny politycznej wyznawanej przez ruchy społeczno-polityczne sprzyjające wolności, zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej, oraz emancypacji spod rządów autorytarnych reżimów i hierarchicznie ustrukturyzowanych społeczeństw. W tym sensie radykalizm, opowiadający się za gruntowną zmianą polityczną, stanowi formę wrogości wobec status quo i jego ustanowienia. Często jej początkowe środowisko znajduje się wśród synów i córek burżuazyjnej elity, młodych ludzi, którzy identyfikują się i dążą do poprawy warunków społecznych większej części ludności. (...) Radykalizm jako ideologiczny sposób myślenia jest bardzo krytyczny wobec istniejącego status quo, dążąc do restrukturyzacji i/lub obalenia przestarzałych struktur politycznych. Ich przeciwnicy często przedstawiają radykałów jako agresywnych; ale jest to tylko częściowo poprawne, ponieważ radykalizm jest historycznie bardziej kojarzony z postępowym reformizmem niż z utopijnym ekstremizmem, którego gloryfikację przemocy odrzuca. Radykalizm jest emancypacyjny i nie dąży do podporządkowania sobie ludzi i narzucenia konformizmu, jak robi to ekstremizm. Narracje radykalne zawierają utopijne elementy ideologiczne, ale nie gloryfikują odległej przeszłości. Choć nie chcą iść na kompromis ze swoimi ideałami, radykałowie są otwarci na racjonalne argumenty, co do sposobów osiągnięcia swoich celów. W przeciwieństwie do ekstremistów, radykałowie niekoniecznie są ekstremalni w doborze środków do osiągnięcia swoich celów. Ekstremiści odrzucają etykietkę ekstremistów, radykałowie zaś sami określają się jako radykałowie²⁴.

Własne stanowisko w odniesieniu do prezentowanych definicji radykalizmu, zarazem kluczowe dla globalnych przemian, przedstawia Komisja Europejska. Według niej radykalizm jest *zjawiskiem złożonym, w którym jednostki i grupy stają się nietolerancyjne w odniesieniu do podstawowych wartości demokratycznych, takich jak równość i różnorodność, przy rosnącej skłonności do używania siły do osiągnięcia celów politycznych, które negują lub podważają demokrację*²⁵. Istotne – na co wskazuje Jacek Mazurczak – jest użycie przez tę instytucję określenia „zjawisko”, bowiem z punktu widzenia możliwej ewolucji postaw radykalnych bardziej adekwatnym byłoby użycie słowa „proces”²⁶, czyli sukcesywne działania, którymi kierują się jednostki lub grupy w celu zastosowania/stosowania przemocy politycznej i/lub ideologicznej. Warto przy tym dodać, że już w 2005 r. radykalizacja była traktowana przez Komisję Europejską jako jeden z etapów rekrutacji

²⁴ A. Bötticher, *Radikalism...*, s. 335-336.

²⁵ Komisja Europejska, 2002, https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/radicalisation_en (6 X 2022).

²⁶ J. Mazurczak, *Radykalizacja jako proces prowadzący do ekstremizmu i terroryzmu*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” 2020, vol. 2, nr 21, s. 45-73.

do organizacji terrorystycznych²⁷, co nawiasem mówiąc zostało podkreślone przez Komisję w 2018 r. odnośnie do bezpieczeństwa całej Europy (nie tylko państw członkowskich)²⁸.

Szereg definicji opracowanych przez akademików²⁹ oraz podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa/regionu³⁰ posiada m.in. jedną charakterystyczną cechę przypisaną radykalizmowi, tj. stopniową zmienność przekonań. Te zaś w konsekwencji mogą (nie muszą) prowadzić do przemocy politycznej/ideologicznej, kończącej się aktami terroru.

Krótko podsumowując, zarówno radykalizm, jak i ekstremizm, odnoszą się do sił społecznych oraz politycznych, które występują na obrzeżach społeczeństw liberalno-demokratycznych. Można przyjąć, że pewne elementy obydwu zjawisk są ze sobą spójne, inne zaś stoją ze sobą w sprzeczności.

Zasadnicze różnice pomiędzy radykalizmem a ekstremizmem. Próba konceptualizacji

Próba zdefiniowania zasadniczo kwestionowanych i często (nad)używanych i niejasnych pojęć, takich jak radykalizm i ekstremizm, z perspektywy akademickiej, wydaje się konieczna. Zarówno radykalizm, jak i ekstremizm, znajdują się w pewnej odległości od środka umiarkowanych politycznie, mainstreamowych stanowisk w społeczeństwach demokratycznych. Centrystyczne stanowisko na polu politycznym może jednak również ulec zmianie, co utrudnia definiowanie skrajnych radykalistów i ekstremistów. To, co wyłania się z tej definicyjnej eksploracji – zdaniem Bötticher – to fakt, że radykalizm można sytuować na obrzeżach demokratycznego konsensusu, podczas gdy ekstremizm leży poza jego granicami (zob. tabela 1). Chociaż znaczenie tych dwóch kwestionowanych pojęć może czasami w pewnym stopniu się pokrywać, wydaje się, że nie należy jednak ich ze sobą utożsamiać. W konfrontacji z radykalizmem demokratyczne systemy polityczne wykazały bowiem zdolność do absorbowania radykalnych żądań w oparciu o rozsądne kompromisy, zaś w obliczu ekstremizmu systemy demokratyczne

²⁷ Komisja Europejska, 2005, *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rekrutacji terrorystów: analiza czynników wpływających na gwałtowną radykalizację postaw*, COM(2005)313 final, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0313&from=EN> (12 IX 2022).

²⁸ Komisja Europejska, 2018, *High-Level Commission Expert Group on Radicalisation* (HLCEGR), https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20180613_final-report-radicalisation.pdf (12 IX 2022).

²⁹ Zob. więcej w: J. Mazurczak, *op.cit.*

³⁰ Np. Komisja Europejska, 2002, https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/radicalisation_en (12 IX 2022); *Terrorist Threat Assessment of the Netherlands* 44, April 2017, NCTV.

Tabela 1. Zasadnicze różnice pomiędzy radykalizmem a ekstremizmem.
Próba konceptualizacji według Astrid Bötticher

Radykalizm	Ekstremizm
Ruchy radykalne zwykle stosują przemoc polityczną w sposób pragmatyczny i wybiórczy	Ruchy ekstremistyczne uznają przemoc wobec swoich wrogów za legalną formę działań politycznych i mają tendencję do przyjmowania ekstremalnych form masowej przemocy wpisującej się w ich polityczne credo
Radykalizm narracyjnie zwrócony jest ku „światlanej” przyszłości dla wszystkich	Ekstremizm narracyjnie cechuje silny pierwiastek poligeniczny związany z wiarą w odbudowę tego, co zostało utracone
Radykalizm jest emancypacyjny i sam w sobie nie jest antydemokratyczny	Ekstremizm jest ze swej natury antydemokratyczny; dąży do zniesienia demokracji konstytucyjnej i rządów prawa
Demokracje mogą żyć z radykałami, ale nie z bezkompromisowymi, agresywnymi ekstremistycznymi bojownikami	Ruchów ekstremistycznych nie można zintegrować ze społeczeństwami liberalno-demokratycznymi ze względu na ich nietolerancję wobec ideologii innych niż ich własna
Radykalizm nie sprzeciwia się równym prawom człowieka; w przeszłości postępowi radykałowie usiłowali rozszerzyć prawa człowieka na osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji	Ekstremiści otwarcie konfrontują się z pojęciem uniwersalnych praw człowieka i instytucji, które służą ich przestrzeganiu dla wszystkich
Radykałowie, opowiadając się za ścieżką działania, która znacznie różni się od kontynuacji status quo, nie dążą do zamykania otwartych społeczeństw i niszczenia różnorodności w społeczeństwie, tak jak robią to ekstremiści	Ekstremiści chcą zamknąć otwarty rynek pomysłów. W przeciwieństwie do radykalizmu, ekstremizm jest skrajny, zarówno pod względem celów, jak i wyboru środków do ich osiągnięcia
Radykalizm stoi w buntowniczym sprzeciwie wobec establishmentu	Ekstremizm jest skierowany nie tylko przeciwko establishmentowi, ale wszystkim tym, którzy nie przyjmują jego dogmatycznej recepty na przekształcenie społeczeństwa
Liczebnie słabi radykałowie mogą wycofać się ze społeczeństwa głównego nurtu w formę nieprzejednanego izolacjonizmu/kultury niszowej, współistniejącej ze społeczeństwami pluralistycznymi i nie dążących do ciągłej konfrontacji ze społeczeństwem głównego nurtu	Ekstremiści podejmują prowokacyjne i agresywne interwencje przeciwko ustaleniemu porządkowi
Radykalizm jest bardziej zorientowany na uniwersalną moralność	Ekstremizm charakteryzuje się partykularystyczną moralnością, obowiązującą tylko dla jego własnych członków
Historycznie radykalizm był bardziej egalitarny lub mniej elitarny	Pojęcie ekstremizmu jest ściśle powiązane z autorytarnymi dyktaturami i totalitaryzmem. Ekstremiści są zwolennikami supremacji przeciwnych suwerenności zwykłych ludzi
Radykalizm silnie czerpie z politycznego dziedzictwa XVIII-wiecznego Oświecenia, z jego ideami ludzkiego postępu i jego wiarą w moc rozumu	Ekstremizm jest powiązany z irracjonalnym, zazwyczaj religijnym i fanatycznym systemem wierzeń, który rości sobie prawo do monopolu prawdy, na podstawie którego dąży do przekształcenia społeczeństwa zgodnie ze swoją wsteczną wizją

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Bötticher, *Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism*, „Perspectives on Terrorism” [August] 2017, vol. 11, no. 4, s. 75.

i społeczeństwa pluralistyczne nie są w stanie iść na żaden kompromis, zwłaszcza w obliczu dogmatycznych żądań opartych na ideologicznych konstrukcjach związanych z wiarą/religią, które nie mają solidnych podstaw w rzeczywistości społecznej. Warto zauważyć, że związki między radykalizmem a terroryzmem są znacznie słabsze niż te, które mają miejsce między ekstremizmem a terroryzmem. W tym sensie użycie terminu „radykalizacja” na oznaczenie zwrotu w kierunku określonej formy przemocy politycznej, a mianowicie terroryzmu, jest – zdaniem Bötticher i innych badaczy – niefortunne³¹, ale prawdopodobnie nieodwracalne w obecnym publicznym dyskursie politycznym³², co z całą mocą warto podkreślić. Niebezpieczeństwo polega na tym, że wszelkie formy radykalnego buntu – nawet uzasadniony opór przeciwko skorumpowanym i brutalnym reżimom autorytarnym – zostaną zdyskwalifikowane jako nielegalny ekstremizm. Ma to potencjalnie niebezpieczny efekt sytuowania prodemokratycznych radykałów w zakresie ideologicznym antydemokratycznych ekstremistów. Wiele zagrożonych autorytarnych reżimów ma tendencję do zrównywania radykalizmu z ekstremizmem, ponieważ pozwala im twierdzić, że w obecnej sytuacji geopolitycznej jedynym wyborem jest wybór między względną stabilnością, którą rzekomo tylko oni mogą zaoferować, a brutalnym ekstremizmem w postaci terroryzmu np. dżihadystycznego.

W podobnym tonie do Bötticher wypowiada się Adam Hołub, który wskazuje na niedookreślony zakres znaczeniowy terminów „radykalizm”, „ekstremizm” i „terroryzm”, co – jak podkreśla – skutkuje występowaniem w literaturze przedmiotu wielu ich definicji³³. Słusznym jest zwrócenie uwagi przez badacza, że *w przypadku ekstremizmu i radykalizmu można wskazać na różne ich rozumienie z zaznaczeniem, iż w wielu przypadkach i krajach są one traktowane jako równoznaczne*³⁴. Mimo jednak swej wymienności znaczeniowej – jak zaznacza Hołub – ekstremizm należy traktować odmiennie niż radykalizm³⁵, co wydaje się równie słuszną uwagę, bowiem radykalizm, jak pisze Roman Tokarczyk:

nie wyłącza swoich zwolenników z przestrzeni legalizmu. Można głosić radykalne hasła zmiany rzeczywistości i jednocześnie uznawać powszechnie przyjęte w danym systemie reguły i mechanizmy działania. Politycznie radykalni aktorzy

³¹ Zob. również: A. Hołub, *Ekstremizm i radykalizm jako środowiska rozwoju terroryzmu*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2016, t. 17, s. 24.

³² A. Bötticher, *Towards...*, s. 75.

³³ A. Hołub, *Ekstremizm i radykalizm...*, s. 24.

³⁴ *Ibidem*; K. Izak, *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Teraźniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 5, s. 116-148.

³⁵ Szerzej na ten temat: A. Hołub, *Współczesne partie radykalnej lewicy w Republice Federalnej Niemiec. Nowa rzeczywistość – stare cele?*, Olsztyn 2013, s. 27-51.

opierają się przede wszystkim na „teoretycznej refleksji”, a nie na działaniach bezpośrednich z zastosowaniem przemocy³⁶.

Zatem, można przyjąć, że cechą podstawową ekstremizmu – w odróżnieniu od radykalizmu – jest przemoc stanowiąca niedemokratyczny środek osiągnięcia celów³⁷; inaczej – stosowanie metod i środków działania, które nie zważają na ogólnie przyjęte normy postępowania, zwłaszcza nieszanujących życia, wolności i praw obywatelskich³⁸. Warto przy tym jednak pamiętać – cytując Rogera Scrutona – że *kojarzenie radykalizmu z ekstremizmem nie jest tak nieuzasadnione, jak mogłoby się wydawać*³⁹, stąd na płaszczyźnie naukowego dyskursu i badań, pojęcia te nierzadko stosowane są zamiennie⁴⁰. Wydaje się przy tym, że w dążeniu do konsensusu terminologicznego, obydwa pojęcia mogłyby wówczas występować łącznie, bowiem – przywołując Hołuba – *posługując się jednym pojęciem, wyjaśniamy drugie, czego przykładem jest stwierdzenie, iż radykalizm może oznaczać metodę dojścia do ekstremalnego celu*⁴¹. Podsumowując zatem można przyjąć, że:

Ekstremizm polityczny czy religijny w odróżnieniu od radykalizmu idzie o wiele dalej w warstwie idei i celów. Nie tyle, że wymaga zasadniczych zmian w systemie, pozostawiając go w swych podstawowych ramach, ile dąży do jego całkowitej zmiany na inny. Radykalizm postuluje dogłębną modyfikację systemu politycznego, ekstremizm odrzuca go w całości. Radykalizm w metodzie i środkach pozostaje w sferze uznawalności przez dany system, ekstremizm posługuje się (choćby nie tylko) środkami i metodami pozaprawnymi, nieuznanymi w rzeczywistości, w której funkcjonuje. Dlatego też ekstremizm zbliżony jest do zjawiska terroryzmu, a w części z nim się pokrywa⁴².

W nawiązaniu, można uznać, że terroryzm, jako pojęcie cechujące się wieloznacznością i wielopłaszczyznowością (zob. tabela 2) – podobnie jak radykalizm oraz ekstremizm – łączony jest w dużym uproszczeniu z *ekstremalną metodą działania polegającą na stosowaniu szeroko rozumianej przemocy opartej na*

³⁶ R. Tokarczyk, *Teoretyczna a praktyczna istota współczesnego ekstremizmu politycznego*, [w:] *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, red. E. Olszewski, Lublin 2004, s. 16.

³⁷ A. Wirsching, *Przemoc przeciw przemocy? O ideologicznych założeniach ekstremizmu prawnicowego i lewicowego po I wojnie światowej*, [w:] *Skrajnie prawnicowe ideologie w historii i współczesności*, red. U. Backes, Wałbrzych 2005, s. 56-71.

³⁸ R. Scruton, *Słownik myśli politycznej*, Poznań 2002, s. 90.

³⁹ *Ibidem*, s. 331.

⁴⁰ *Nauka o polityce*, red. Z. Blok, Poznań 1987, s. 301; A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006, s. 80-87, 100-101.

⁴¹ A. Hołub, *Ekstremizm...*, s. 26.

⁴² *Ibidem*, s. 28.

*działaniach niezgodnych z prawem*⁴³. Jest zatem ostatnim etapem na osi biorącej początek od postaw radykalnych poprzez ekstremistyczne do terrorystycznych aktów zagrażających bezpośrednio bezpieczeństwu państwa i jego obywateli.

Tabela 2. Elementy związane z terminem „terroryzm” wybrane przez przedstawicieli świata nauki (respondentów) na potrzeby zdefiniowania zjawiska

Nr	Element definicji	Wybór respondentów [w %]
1	Przemoc lub siła	91,1
2	Polityka	82,2
3	Cywile (osoby nie biorące udziału w walce) jako ofiary	48,2
4	Ukierunkowanie, cel, podkreślenie celu	46,7
5	Podkreślona groźba, strach lub zastraszenie	46,7
6	Podmiot pozapaństwowy (non-state group), ruch, organizacja jako sprawca	37,8
7	Nacisk na osoby pozapaństwowe jako sprawców	35,6
8	Ideologia, ideologiczny	33,3
9	Podkreślone działania pośrednie lub ukierunkowanie	28,9
10	Uwzględniono aktora państwowego lub podmiot terytorialny (sub-state) jako sprawcę	22,2
11	Działania celowe, zaplanowane, kalkulowane lub zorganizowane	20,0
12	Nadzwyczajne, z naruszeniem przyjętych zasad (moralnych lub prawnych)	20,0
13	Przymus	20,0
14	Propaganda	20,0
15	Losowy, bezkrytyczny charakter	15,6
16	Charakter symboliczny	15,6
17	Rząd lub państwo jako ofiara	15,6
18	Kryminalny, nielegalny charakter	15,6
19	Podkreślony charakter psychologiczny	15,6
20	Sposób walki, strategia, taktyka	11,1
21	Utajniony, ukryty charakter	11,1
22	Budzący niepokój	11,1
23	Podkreślona szkoda ekonomiczna	11,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie, A.P. Schmid, J.F. Forest, T. Lowe, *Terrorism Studies: A Glimpse at the Current State of Research (2020/2021)*, „Perspectives on Terrorism” 2021, vol. 15, iss. 3, s. 143-144.

⁴³ R. Leonowicz, *Straż Graniczna wobec terroryzmu. Wybrane zagadnienia materialno-prawne, [w:] Jakość w działaniach na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państw Grupy Wyszehradzkiej z perspektywy europejskiej*, red. P. Majer, M. Sitek, Józefów 2011, s. 422.

Przekrój literatury dotyczącej studiów nad radykalizmem, ekstremizmem oraz ich finalną fazą – terroryzmem, uwidacznia nie tylko brak jednolitych, zbliżonych koncepcyjnie definicji, ale dodatkowo wskazuje na złożoność samych zagadnień. Z badań ankietowych, jakie przeprowadzili Alex Schmid, James Forest i Timothy Lowe⁴⁴ odnośnie do zjawiska terroryzmu będącego pokłosiem zjawisk ekstremistycznych wynika, że tylko dwa pierwsze elementy (zob. tabela 2) składające się na określenie głównych składowych definicji terroryzmu, tj. „przemoc lub siła” oraz „polityka” uzyskały największe poparcie procentowe respondentów (kolejno 91,1% oraz 82,2%)⁴⁵. Relatywnie wysoko na liście wymienionych składowych uplasowały się: udział osób cywilnych (ofiar) nie uczestniczących w walce (48,2%) oraz czynnik związany z groźbą, strachem lub próbą zastraszenia (47,2%). Istotnym przy tym jest, że ankietowani reprezentowali różne dyscypliny naukowe jak: nauki polityczne, nauki o bezpieczeństwie, stosunki międzynarodowe oraz w mniejszym stopniu historię, socjologię oraz psychologię.

O niejednoznacznej strukturze znaczeniowej terminu terroryzm świadczy ogrom występujących w literaturze przedmiotu definicji⁴⁶. Fakt ten stanowi istotną przeszkodę w przeciwdziałaniu/zwalczaniu terroryzmu, a w niektórych przypadkach może budzić wątpliwości, co do kwalifikacji dokonywanych czynów przez sprawców domniemyanych zamachów terrorystycznych.

Kwestia radykalizacji młodzieży muzułmańskiej w Holandii

Niezwykle trudno jest stworzyć przejrzysty profil osoby potencjalnie mogącej ulec radykalizacji i dobrze oszacować, którzy i jak duża jest liczba młodych muzułmanów zamieszkujących Holandię podatnych na ten proces. Wskazania holenderskiej Generalnej Służby Wywiadu i Bezpieczeństwa (nid. Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, AIVD), Krajowego Koordynatora ds. Zwalczania Terroryzmu (nid. Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, NCTb) oraz badania wykonane przez grupę naukowców z Uniwersytetu Amsterdamskiego dotyczące radykalizacji młodego pokolenia muzułmanów w Holandii nie zapewniają całkowitej jasności przekazu, który pozwoliłby w pełni zrozumieć problem⁴⁷. Wynika to z tego m.in. – co zostało podkreślone w niniejszym tekście – że nie ma jednoznacznej definicji odnośnie do radykalizmu/radykalizacji,

⁴⁴ A.P. Schmid, J.F. Forest, T. Lowe, *Terrorism Studies: A Glimpse at the Current State of Research (2020/2021)*, „Perspectives on Terrorism” 2021, vol. 15, iss. 3, s. 143-144.

⁴⁵ Dla wyjaśnienia: suma procentowa odnosi się do częstotliwości odpowiedzi w stosunku do ogólnej liczby respondentów na postawione pytanie, jaka jest Twoja (własna lub preferowana) definicja terroryzmu?

⁴⁶ A.P. Schmid, J.F. Forest, T. Lowe, *op.cit.*

⁴⁷ *Radicalisering in problematische jeugdgroepen*, red. R. Neve i in., Amsterdam 2019.

a ponadto występuje pewna płynność w charakterystyce zjawisk radykalizmu i ekstremizmu⁴⁸. W zależności bowiem od zastosowanego opisu odnośnie do zjawiska/procesu, wyniki/interpretacja mogą okazać się mało precyzyjne. Skutkować to może w efekcie błędnym oszacowaniem ewentualnego zagrożenia formami radykalizacji ze strony danej grupy (np. młodych muzułmanów).

W kręgach naukowych (m.in. w Instytucie Migracji i Studiów Etnicznych Uniwersytetu Amsterdamskiego oraz Instytucie Studiów Migracji i Integracji Uniwersytetu Erazma w Rotterdamie) badacze identyfikują radykalizację jako proces, w którym czynniki takie, jak polaryzacja między grupami ludności (np. w szkole, w sąsiedztwie) i związane z tym możliwe wykluczenie społeczne podważające jednocześnie spójność społeczną, predysponuje młodych ludzi do buntu oraz izolacji w społeczeństwie, w którym funkcjonują. Według ekspertów, taki stan rzeczy może doprowadzić do różnych form radykalizacji danej grupy społecznej⁴⁹. W optyce AIVD oraz NCTb radykalizacja definiowana jest z perspektywy bardziej instrumentalnej, czyli pozaprawnych metod wpływania na system lub obalenia demokratycznego porządku prawnego i rządów prawa⁵⁰ lub inaczej –

postawy, która pokazuje, że dana osoba jest skłonna zaakceptować ostateczne konsekwencje sposobu myślenia i przekształcić je w działania. Działania te mogą prowadzić do eskalacji zazwyczaj dających się opanować przeciwności, aż do poziomu, który zdestabilizuje społeczeństwo przez użycie przemocy poprzez zachowania, które głęboko będą ranić ludzi lub zagrażać ich wolności (...)⁵¹.

Według AVID, na radykalizm muzułmański podatne są trzy grupy ludnościowe zamieszkujące Niderlandy, tj. niewielka liczba rdzennych Holendrów urodzonych i wychowanych w Holandii, którzy przyjęli wiarę islamską; grupa nie-zachodnich młodych imigrantów, którzy nielegalnie przebywają w Holandii oraz – ta najliczniejsza grupa – stanowiąca imigrantów muzułmańskich drugiego i trzeciego pokolenia, tj. głównie młodych ludzi pochodzenia marokańskiego, którzy urodzili się w Holandii lub przybyli do niej w młodym wieku⁵².

Problem w określeniu profilu osób stwarzających potencjalne zagrożenie ze względu na ich podatność na radykalizację muzułmańską sprowadza się do braku wyraźnego związku osoby podlegającej ideologizacji islamskiej z jej poziomem wykształcenia, wiekiem oraz tempem ulegania wpływom zewnętrznym.

⁴⁸ A. Hołub, *Ekstremizm...*; A. Bötticher, *Radicalism...*

⁴⁹ *Radicalisering in problematische jeugdgroepen...*, s. 29-37.

⁵⁰ *Extremisme. Wat verstaat de AIVD onder extremisme?*, <https://www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme> (12 IX 2022).

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

Np. poziom wiekowy zradykalizowanej młodzieży muzułmańskiej w Holandii waha się od 15 do 30 roku życia. Sposób i tempo radykalizacji są niejednolite: niektórzy w krótkim czasie – całkowicie niezależnie i bez jakichkolwiek bodźców zewnętrznych – ulegają procesowi radykalizacji, inni przechodzą długą drogę. Ich zachowanie może, ale nie musi, zmieniać się pod wpływem dodatkowych czynników powodujących zmianę w myśleniu i postępowaniu. Wydaje się, że niektóre zradykalizowane osoby przez długi okres prawie nie były związane z islamem i prowadziły bardzo swobodny tryb życia. Zmiana w ich zachowaniu następowała zwykle w wyniku ważnego (osobistego) wydarzenia, po którym następował nagły ideologiczny zwrot w myśleniu. Dawne życie uznawano za złe i pozbawione sensu, nowe podporządkowywano religii islamskiej. Jeszcze inni, praktykujący młodzi muzułmanie, wykazywali większe – w niektórych przypadkach bardziej rygorystyczne – przekonania religijne, niż ich rodzice. Nazywani „odmieńcami” nie byli akceptowani przez rówieśników i kolegów z klasy. W rezultacie, marginalizowani społecznie, świadomie szukali wsparcia w „czystym” islamie i zrozumienia wśród ortodoksyjnych ludzi o podobnych poglądach⁵³. Trudno jest dokładnie oszacować wielkość grupy zradykalizowanych muzułmanów w Holandii. Wskazuje się natomiast, że z ok. miliona muzułmanów zamieszkujących Holandię, od 20 do 30 tys. młodych członków tej społeczności jest podatnych na radykalne idee. Warto jednak zwrócić uwagę, że „podatny” nie oznacza „zradykalizowany”, ani również to, że „podatny” jest terrorystą czy wspiera przemoc (terroryzm)⁵⁴.

Z punktu widzenia AIVD i NCTb radykalizacja młodych ludzi stanowi w Holandii zagrożenie. W przypadku służb bezpieczeństwa i wywiadu nie chodzi tu przede wszystkim (lub wyłącznie) o możliwe do wykazania elementy rzeczywistego zagrożenia, ale raczej o potencjalny jego wymiar, opierający się na radykalnych poglądach oraz ideach mogących prowadzić do przemocy, zakłócenia porządku publicznego i pogwałcenia demokratycznych zasad i wartości. Zagrożeniem, jakie się z tym wiąże, jest pojawienie się atmosfery frustracji u niektórych muzułmanów, związanej z życiem w wielokulturowym i wieloetnicznym społeczeństwie holenderskim. Dyskryminacja i nierówne traktowanie przypadające w udziale części imigrantom nie-zachodnim może wiązać się w efekcie z konfrontacjami międzyetnicznymi. Holenderski dyskurs społeczno-polityczny od dawna już dotyczy niewralgicznych stron związanych ze współistnieniem muzułmanów i nie-muzułmanów w tym kraju. Dodatkowo, od czasu zamachu na World Trade Center oraz kilku rodzimych wydarzeń, mocno wybrzmiewa kwestia możliwego zagrożenia dla państwa i jego mieszkańców ze strony zradykalizowanych muzułmanów. Religia islamska, według badaczy, w oczach części holenderskiego społeczeń-

⁵³ *Radicalisering in problematische jeugdgroepen...*, s. 29-37.

⁵⁴ T. Noten, T. Witte, *Radicalisering moslim jongeren in Rotterdam?*, „Journal of Social Intervention. Theory and Practice” 2011, vol. 20, iss. 2, s. 54-69.

czeństwa wydaje się stanowić zagrożenie w szerszym kontekście, tak dla Holandii, jak i dla bezpieczeństwa całego świata zachodniego⁵⁵.

Wyjątkowy casus, gdzie przestępczość i radykalizacja nieletnich muzułmanów łączą się ze sobą, dotyczy problematycznej grupy młodzieży mieszkającej w Delft. Jeśli weźmie się pod uwagę jej wielkość, nie ma innego przypadku w Holandii, w którym tak wielu młodych ludzi, zaangażowanych w grupie rówieśników, zradyzalizowało się i w znacznej mierze wyjechało do Syrii. Zdecydowana większość z nich знаła się z kontaktów nawiązanych poza domem. To w Delft powstała grupa, która w wyniku kilku wydarzeń wyzwających (m.in. śmierć członka grupy w wyniku działania przestępczego) zaczęła zgłębiać religię islamską, a następnie uległa ideologii dżihadystycznej.

Grupę muzułmańskiej młodzieży z Delft można scharakteryzować jako płynną sieć, w ramach której powstały grupy lub podsieci, również takie, które zaangażowały się ideologicznie. Grupa działała w sąsiedztwie wielu osób o bardzo zróżnicowanym pochodzeniu migracyjnym, które miały problemy w istotnych obszarach związanych z integracją, tj. na rynkach: edukacyjnym, pracy oraz mieszkaniowym. W wielu rodzinach występowały problemy wychowawcze. Wyniki obszernego studium przypadku⁵⁶ pokazują, że wspomniane okoliczności i związana z nimi kryminogenna kultura uliczna stanowiły pożywkę, zarówno dla świata przestępczego, jak i dla rozwoju radykalnej ideologii islamskiej. Warto przy tym dodać, że środowisko kryminogenne nie wydaje się być wystarczającym warunkiem sprzyjającym tej formie radykalizacji młodych ludzi w ogóle. Do ruchu dżihadystycznego, który narodził się w wyniku wojny domowej w Syrii, dołączyła relatywnie niewielka część młodzieży związana z grupą przestępczą z Delft. Zmianę postaw tych młodych ludzi nie można zatem wytłumaczyć tylko czynnikami, które leżą w samej grupie lub w dynamice jej rozwoju. Dżihadystom bowiem udało się również dotrzeć do części młodzieży muzułmańskiej spoza tej grupy z przesłaniem obrony islamskich wartości przed atakiem zachodu. Poczucie odrzucenia bowiem islamu przez społeczeństwa zachodnie, jako religii niekorrespondującej z kulturą europejską, może powodować u niektórych muzułmanów rosnącą frustrację, a ta z kolei może prowadzić do poszukiwania pomocy u imamów dżihadystów, co miało miejsce w Delft⁵⁷. Warto dodać, że radykalizacja młodzieży z Delft nabrała tempa, gdy nawiązany został kontakt z siatką dżihadystyczną w regionie haskim, która z kolei wyłoniła się częściowo pod wpływem Sharia4Belgium⁵⁸.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Radicalisering in problematische jeugdgroepen...*, s. 29-36.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ E. Bakker, P. Grol, *Nederlandse Jihadisten, van naïeve idealisten tot geharde terroristen*, Amsterdam 2016.

Obraz związku między przestępczością a radykalizacją, który wyłania się ze wspomnianego powyżej przypadku, nie jest zatem jednoznaczny. Jedni z grupy, jako pierwsi wyjechali do Syrii i przebywali tam dłuższy czas (lub zginęli), drudzy wrócili do Holandii po krótkim pobycie poza domem. Ci, którzy ulegli radykalizacji nie byli najbardziej zaangażowani w grupie przestępczej. Byli i tacy, którzy relatywnie dość dobrze radzili sobie w szkole, ale i tacy którzy popełnili poważne przestępstwa. Wśród tych ostatnich najbardziej doświadczeni przestępcy nie brali udziału w procesie radykalizacji.

Analiza innych problematycznych grup młodzieżowych⁵⁹ w Holandii pokazuje, że istnieje wiele podobnych skupisk młodych ludzi, w przypadku których co najmniej jedna osoba uległa radykalizacji postaw. Zwykle jednak dotyczy to kilku przypadków. Wydaje się, że do wyraźnej i poważnej zmiany postaw dochodzi najczęściej na poziomie samej grupy. Cechą charakterystyczną tych społeczności jest funkcjonowanie w dzielnicach zamieszkałych przez imigrantów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji bytowej. Dużą ich część stanowią młodzi ludzie.

Podsumowując, radykalizację w grupach młodzieżowych w Holandii (w tym w Delft) można wytłumaczyć podłożem problematycznego sąsiedztwa i okolicznościami indywidualnymi (śmierć członka grupy lub członka rodziny), pytaniami egzystencjalnymi wynikającymi z postrzeganego przez młodych muzułmanów poczucia dyskryminacji i nierównego traktowania ze strony Holendrów. Istotny jest również wpływ samych dżihadystów i radykalnych imamów z najbliższego otoczenia, na który młodzi ludzie w pewnym okresie swojego życia są niezwykle podatni.

Zakończenie

Radykalizacja ma nie tylko wiele twarzy, ale również różne drogi, którymi podążają osoby zaangażowane w ten proces. W literaturze naukowej wymienia się różne ścieżki rozwoju i czynniki wyzwajające, które wpływają na zmianę myśli i postaw danej osoby/osób⁶⁰. Jak dotąd nie osiągnięto też akademickiego konsensusu, co do sposobu jednolitego definiowania radykalizacji, ani zadowalającej odpowiedzi na pytanie, jaka jest jej zasadnicza przyczyna. Nierzadko również samo pojęcie „radykalizm” jest zamiennie stosowane z pojęciem „ekstremizm”, co według części badaczy jest istotnym nadużyciem wprowadzającym chaos definicyjny. W konsekwencji może on prowadzić do błędów szacunkowych związanych z analizowanym zagrożeniem.

⁵⁹ *Radicalisering in problematische jeugdgroepen...*, s. 116-135.

⁶⁰ A.R. Feddes, L. Nickolson, B. Doosje, *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*, WODC, Judicial studies. Radicalisation and terrorism, Den Haag 2016; *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces. In het kort*, Centre of Expertise on Social Stability, Amsterdam 2016.

Światy i poglądy zróżnicowanego kulturowo społeczeństwa Holandii różnią się od siebie i wydają się na przestrzeni ostatnich lat jeszcze bardziej od siebie się oddalać. W zakresie polityki, norm rodzinnych, w zakresie wychowania i religii różnice te są znaczne. Oczywistym jest, że młodym muzułmanom trudno jest zrezygnować z własnego tradycyjnego kręgu kulturowego. Dorastają w hybrydowym świecie: w tradycyjnym domu i nowoczesnym środowisku. Ich możliwości na poziomie edukacji, zatrudnienia oraz zakwaterowania wciąż nie są zadowalające. Wykluczenie społeczne prowadzi do niepożądanych napięć i wzmacnia poczucie marginalizacji tych młodych ludzi, będących na początku swojej drogi życiowej. Taki stan rzeczy prowadzi do polaryzacji społecznej, zwiększając tym samym ryzyko wejścia na drogę przestępczą, konfliktu z prawem. Wycofanie się do zamkniętych społeczności jest zjawiskiem niepożądanym stwarzającym dodatkowe ryzyko wejścia na drogę radykalizacji islamskiej.

Problematyczna grupa młodzieżowa z Delft i dynamika jej rozwoju nie dają jednak bezpośredniego wyjaśnienia i odpowiedzi na pytanie, dlaczego ulegli oni radykalizacji. Występują tu różne czynniki powodujące decyzje zmiany dotychczasowego stylu życia. Wydaje się jednak, że czynnikiem najgroźniejszym w tej kwestii są potencjalne wpływy dżihadystów, zwłaszcza w problematycznych dzielnicach holenderskich miast i miasteczek, oferujących – zwłaszcza młodym, podatnym na radykalizację ludziom – możliwości schronienia i alternatyw egzystencjalnych.

Działania podejmowane przez organa decyzyjne w Niderlandach, zarówno w zakresie działań odgórnych, jak i oddolnych, odnoszące się do wszelkich przejawów zagrożeń związanych z radykalizacją, są wzajemnie komplementarne. Specjaliści w zakresie tej problematyki zasadniczo podzielają pogląd, że w najbliższych latach będzie to nadal istotna kwestia w ujęciu bezpieczeństwa państwa. Nie dotyczy ona jedynie zagrożenia dżihadem, lecz także innymi formami radykalizmu, ekstremizmu oraz terroryzmu.

Abstract

Violetta Gul-Rechlewicz

Radicalism and extremism on issue of radicalization of young Muslims in the Netherlands

Radicalism and extremism are concepts that are closely intertwined in the formation of state security policy. They are invoked both in the area of national and local policies. It seems necessary to refer to the definitional sphere of the aforementioned concepts, which often seem to be abused and freely interpreted. Although

in most countries there is no legal definition of radicalism and/or extremism, there are instead many government programs relating to countering these phenomena, since both are linked to a specific form of political violence, i.e. terrorism. The results of terminological and conceptual analyses of the definitions of extremism and radicalism indicate a consistent search by researchers for a common interpretive denominator to concretize the aforementioned phenomena in terms of the broader social sciences (including security sciences).

The article aims to indicate the lack of transparency in the definition of phenomena/processes in the area of conceptualization of issues related to radicalism and extremism, and attempts to organize them. The context of consideration is the events related to the radicalization of a group of young Muslims from Delft (the Netherlands), whose members undergoing the process of radicalization were recruited to Syria.

Keywords: radicalism, extremism, terrorism, Muslims, Netherlands, Delft, Syria

Bibliografia

- Antoszewski, A. & Herbut, R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006.
- Bakker, E. & Grol, P., *Nederlandse Jihadisten, van naïeve idealisten tot geharde terroristen*, Amsterdam 2016.
- Berger, J.M., *Extremism*, Cambridge 2018.
- Bötticher, A., *Radicalism and Extremism. Conceptualisation and Differentiation of two Controversial Terms in the German Debate*, Leiden 2017.
- Bötticher, A., *Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism*, „Perspectives on Terrorism” [August] 2017, vol. 11, no. 4.
- Carpenter, J.L., *Extremism U.S.A. The Facts behind Americas Radical Political Movements*, Phoenix 1964.
- Coolsaet, R., *What drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case*. Egmont Paper No. 75, March 2015.
- Extremisme. Wat verstaat de AIVD onder extremisme?*, <https://www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme>.
- Extremismus*, <https://www.duden.de/rechtschreibung/Extremismus>.
- Extremismus im demokratischen Rechtsstaat – Ausgewählte Texte und Materialien zur aktuellen Diskussion*, ed. M. Funke, Bonn 1978.
- Feddes, A.R., Nickolson, L. & Doosje, B., *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*, WODC, Judicial studies. Radicalisation and terrorism, Den Haag 2016.

- Glossar, *Was ist der Unterschied zwischen radikal und extremistisch?*, http://www.verfassungsschutz.de/de/Glossar_FAQ/FAQ/.
- Hołub, A., *Ekstremizm i radykalizm jako środowiska rozwoju terroryzmu*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” 2016, t. 17.
- Hołub, A., *Współczesne partie radykalnej lewicy w Republice Federalnej Niemiec. Nowa rzeczywistość – stare cele?*, Olsztyn 2013.
- Komisja Europejska, 2002, https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/radicalisation_en.
- Komisja Europejska, 2005, *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rekrutacji terrorystów: analiza czynników wpływających na gwałtowną radykalizację postaw*, COM(2005)313 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0313&from=EN>.
- Komisja Europejska, 2018, *High-Level Commission Expert Group on Radicalisation* (HLCEGR), https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20180613_final-report-radicalisation.pdf.
- Leonowicz, R., *Straż Graniczna wobec terroryzmu. Wybrane zagadnienia materialno-prawne*, [in:] *Jakość w działaniach na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państw Grupy Wyszehradzkiej z perspektywy europejskiej*, eds. P. Majer, M. Sitek, Józefów 2011.
- Lipset, S.M. & Raab, E., *The Politics of Unreason. Right Wing Extremism in America 1790-1970*, New York 1970.
- Lowe, D., *Prevent Strategies: The Problems Associated in Defining Extremism. The Case of the United Kingdom*, „*Studies in Conflict & Terrorism*” 2017, vol. 11, no. 40.
- Mazurczak, J., *Radykalizacja jako proces prowadzący do ekstremizmu i terroryzmu*, „*Miscellanea Anthropologica et Sociologica*” 2020, vol. 2, nr 21.
- Mc Neil-Wilson, R., Gerrand, V., Scrinzi, F. & Triandafyllidou, A., *Polarisation, Violent Extremism and Resilience in Europe today*, Glasgow 2019.
- Mead, W.B., *Extremism and Cognition. Styles of Irresponsibility in American Society*, Dubuque 1971.
- Metzler, E., *Let's Talk about Extremism*, Scottsdale 1968.
- Midlarsky, M., *Origins of Political Extremism. Mass Violence in the Twentieth Century and Beyond*, Cambridge 2011.
- Mudde, C., *Populist Radical Right Parties in Europe*, New York 2007.
- Nauka o polityce*, ed. Z. Blok, Poznań 1987.
- Noten, T. & Witte, T., *Radicalising muslim jongeren in Rotterdam?*, „*Journal of Social Intervention. Theory and Practice*” 2011, vol. 20, iss. 2.
- Olsson, S., „*True, Masculine Men Are Not Like Women!*” *Salafism between Extremism and Democracy*, „*Religions*” 2020, vol. 3, no. 11.

- Pradhan, R.G., *Extremism in India*, „The New Statesman”, vol. II, no. 46.
- Radicalisering in problematische jeugdgroepen*, eds. R. Neve, S. Eris, F. Weerman, J.-W. van Prooijen, V. Ljujic, I. Versteeg, Amsterdam 2019.
- Safire, W., *On Language. What's an Extremist?*, „The New York Times”, 14 I 1994.
- Schmid, A.P., *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, ICCT Research Paper 2013, vol. 1, no. 97.
- Schmid, A.P., *Violent and Non-Violent Extremism: Two Sides of the Same Coin? Retrieved from The Hague*, 2014, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Violent-Non-ViolentExtremism-May-2014.pdf>.
- Schmid, A.P., Forest, J.F. & Lowe, T., *Terrorism Studies: A Glimpse at the Current State of Research (2020/2021)*, „Perspectives on Terrorism” 2021, vol. 15, iss. 3.
- Scruton, R., *Słownik myśli politycznej*, Poznań 2002.
- Stöss, R., *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*, Berlin 2000.
- Terrorist Threat Assessment of the Netherlands 44*, April 2017, NCTV.
- Tokarczyk, R., *Teoretyczna a praktyczna istota współczesnego ekstremizmu politycznego*, [in:] *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, ed. E. Olszewski, Lublin 2004.
- Triggerfactors in het radicaliseringsproces. In het kort*, Centre of Expertise on Social Stability, Amsterdam 2016.
- Verfassungsschutzbericht 1974, Bonn 1975.
- Vlieg, M. & de Koning, M., *Beleidsinstrumenten en Extremistische Wereldbeelden*, Een verkennend rapport, Nijmegen 2020.
- Wirsching, A., „Przemoc przeciw przemocy?”. *O ideologicznych założeniach ekstremizmu prawicowego i lewicowego po I wojnie światowej*, [in:] *Skrajnie prawicowe ideologie w historii i współczesności*, ed. U. Backes, Wałbrzych 2005.

Violetta Gul-Rechlewicz – dr hab. politologii, profesor w Zakładzie Bezpieczeństwa Międzynarodowego w Instytucie Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. ORCID: 0000-0002-6471-2395